

شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه نشین شهر اردبیل از منظر جغرافیا

عظیم حبیب زاده^۱، علی جسارتی^۲، سیدمیلادحسینی^۳، سیدخلیل سیدعلیپور^۴

از صفحه ۸۹ تا ۱۲۰

تاریخ دریافت: ۹۶/۶/۷

تاریخ پذیرش: ۹۶/۹/۲۱

چکیده

از پیامدهای ناگوار رشد سریع و بی رویه شهرهای بزرگ، افزایش جرائم و ناهنجاری‌ها در آن‌هاست. اندیشمندان در شناسایی عوامل بروز آسیب‌های اجتماعی دریافته‌اند که مکان، زمان و انسان، عناصر اصلی در شکل‌گیری جرم هستند. بنابراین، تفاوت در ساختار مکانی، زمانی و رفتاری، توزیع نابرابر انواع جرائم و خشونت‌ها را در سطح شهرها در پی دارد. در واقع برخی فضاهای شهری مانند حاشیه‌ها، با داشتن شرایط خاص خود، مستعد و تسهیل‌کننده ارتکاب گونه‌هایی از آسیب اجتماعی از آن جمله نزاع و درگیری هستند. هدف از پژوهش حاضر اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه‌نشین شهر اردبیل است. جامعه آماری پژوهش حاضر حاشیه‌نشینان شهر اردبیل است که حجم نمونه آماری با استفاده از روش کوکران ۳۱۷ نفر محاسبه گردید. جهت نیل به اهداف پژوهش از آزمون‌های t مستقل، t تک نمونه‌ای، آنوا، scheffe، رگرسیون و پیرسون تحت نرم‌افزار SPSS استفاده گردید. همچنین به دلیل ارتباط بین مقوله نزاع و درگیری با نهادهای انتظامی و قضایی، با چند نفر از کادر نهادهای فوق‌مصاحبه صورت گرفت. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که طبق آزمون رگرسیون، معیارهای استفاده‌شده در پژوهش حدود ۷۸ درصد واریانس متغیر وابسته را پیش‌بینی می‌نماید. همچنین مشخص گردید که بین نظرات مردان و زنان، مجردها و متأهل‌ها، تفاوت معنی‌داری از نظر گرایش به نزاع وجود ندارد، اما با افزایش تحصیلات، گرایش به نزاع نیز کاهش می‌یابد. نتایج حاصل از آزمون پیرسون نیز نشان داد که از نظر پاسخگویان، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه‌نشین شهر اردبیل به ترتیب طایفه‌گرایی، فقر و گرانی است.

کلید واژه‌ها: حاشیه‌نشین، آسیب‌های اجتماعی، نزاع و درگیری، اردبیل.

۱. کارشناس ارشد جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، رئیس دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان اردبیل.

۲. کارشناس ارشد جغرافیا، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران. نویسنده مسئول.

jesaratia@gmail.com

۳. کارشناس ارشد جغرافیا، دانشگاه محقق اردبیلی.

۴. استادیار جغرافیا، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.

مقدمه و بیان مسئله

یکی از ویژگی‌های مهم قرن بیستم تراکم جمعیت در شهرها، جدایی‌گزینی اقتصادی-اجتماعی در دامن شهرها و شکل‌گیری پدیده حاشیه‌نشینی و گسترش آسیب‌های اجتماعی و شهری است. حاشیه‌نشینی عبارت است از وضع زندگی تمام کسانی که در جامعه شهری ساکن‌اند ولی از نظر درآمد و بهره‌گیری از امکانات و خدمات شهری در شرایط نامطلوبی به سر می‌برند (کویت، ۱۹۹۴: ۱۱۶). حاشیه‌نشینی که بارزترین شکل توسعه زشت و بی‌قواره شهرها است (فرید، ۱۳۶۸: ۱۶۲)، موجب خلق سکونتگاه‌های جدید، کاهش سطح رفاه انسانی (اورتگا و همکاران، ۲۰۱۱: ۲). ساخت‌وسازهای بی‌برنامه، گسترش فقر، جرم، ناهنجاری مختلف (با توجه به بسترهای نامناسب اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی ساکنان این محلات) و درنهایت، بروز مشکلات فراوان برای مدیریت شهری و مسئولان امنیتی شهر، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه شده است (ایوان، ۲۰۰۸: ۴۴). اختلاف فاحش و گسترده طبقات اجتماعی ساکن شهرهای بزرگ و گرانی و سنگینی هزینه‌های جاری زندگی موجب می‌شود تا مهاجران غیرمتخصص که درآمد آنان کفاف مخارجشان را نمی‌دهد، به‌منظور برآوردن نیازهای خود دست به هر کاری ولو غیرقانونی بزنند. در چنین مناطقی به لحاظ از بین رفتن ارزش‌های انسانی، کج روی‌های اجتماعی سریعاً رشد می‌کند (حکمت‌نیا و افشانی، ۱۳۸۸: ۱۵۸). در این خصوص، محققان مقوله جرم‌شناسی تأیید می‌کنند که محیط‌های حاشیه‌نشین و نامأنوس شهری برای مهاجران و انتخاب حاشیه‌نشینی به‌عنوان محل سکونت، بیگانگی و قرار گرفتن در شرایط ناهنجاری (آنومیک) شهرها، آسیب‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد و بدین ترتیب، تسلط تشکیلات و سازمان‌های دولتی و انتظامی را کاهش و کنترل اجتماعی را تضعیف می‌نمایند که در نهایت موجب بی‌نظمی اجتماعی، قانون‌شکنی، بی‌احترامی به موازین و ضوابط جامعه در محلات حاشیه‌نشین و در کل سطح شهر می‌شود. حاشیه‌نشینی با آسیب‌های اجتماعی رابطه مستقیم و نزدیک دارد. تجمع مهاجران با فرهنگ‌های متعدد در حاشیه شهرها همراه با معضلات ناشی از فقدان اشتغال، منجر به بزهکاری‌ها و ایجاد مناطق تبهکاری می‌شود. مطالعات و تحقیقات جامعه‌شناسی شهری نشان داده است که زندگی

حاشیه نشینی با افزایش جرم‌زایی رابطه مستقیم و نزدیکی دارد و گاهی این رابطه دوسویه است؛ یعنی حاشیه نشینی و آسیب‌های اجتماعی (از جمله نزاع و درگیری) علت و پیامد یکدیگرند (جاگوسکی، ۲۰۰۹: ۳۳). در ایران جریان شهرنشینی در چندین سال گذشته، حاشیه نشینی را به دنبال داشته و این پدیده در حال رشد، مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست محیطی فراوانی را در کلان‌شهرهای ایران به وجود آورده است. واقعیت دیگری را نیز باید به عنوان عامل اساسی در رشد شهرنشینی جهان سوم و به ویژه کشور ایران مورد توجه قرار داد و آن، میزان یا درصد بالای مهاجرت از مناطق روستایی به شهرهاست (ربانی و همکاران، ۱۳۸۵: ۹۰). مطالعات در این زمینه نشان می‌دهد که امروزه ۱۴/۵ درصد از جمعیت شهری ایران در محلات حاشیه‌ای شهر که با مسائلی چون: تعارض فرهنگی، بی‌ثباتی اجتماعی، بیکاری، بزهکاری، تراکم جمعیت، دسترسی نامناسب به خدمات و سلامت زیست شهری، مشاغل کاذب، بی‌هویتی، احساس حقارت، آمادگی برای آشوب، خشونت، جرم و جنایت عجین شده است، زندگی می‌کنند (قادری مطلق، ۱۳۸۷). در رابطه با گرایش به نزاع و درگیری، ناامیدی نسبت به حل مشکل از طریق مراجع تعیین شده برای این کار و طولانی بودن روند مطالبه حق نیز یکی از موارد مهم دیگر است، چراکه وقتی افراد احساس کنند اگر خودشان وارد قضیه شوند و بخواهند مشکل را حل کنند سریع‌تر به نتیجه می‌رسند یا دست کم می‌توانند انتقام خودشان را بگیرند، به طور شخصی وارد قضیه می‌شوند که چه بسا ممکن است به نزاع و درگیری و حتی قتل بینجامد (افشانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۰).

شهر اردبیل نیز، به تبع گسترش شتابان شهرنشینی با پدیده حاشیه نشینی در بعضی از محله‌های بافت قدیمی و مناطق پیرامونی مواجه شده است، به طوری که سطح زندگی در این مناطق از نظر کیفی، نسبت به سایر مناطق و محله‌های شهری اردبیل متفاوت است و در سطح بسیار پایینی قرار دارد. عواملی چون بیکاری، فقر، نداشتن مسکن استاندارد، قرار گرفتن در انزوای اجتماعی و عدم تعلق به ارزش‌ها، باعث بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و گسترش آسیب‌های اجتماعی در این شهر شده است. بنابراین مناطق حاشیه نشین در شهر اردبیل، بستر را برای رشد آسیب‌های اجتماعی (نزاع و درگیری) و گسترش آن به مناطق

دیگر شهر ایجاد نموده که در صورت عدم پرداخته شدن به این موضوع، در آینده‌ای نه چندان دور می‌تواند دستگاه‌های مربوطه از جمله نیروی انتظامی را با مشکلات فراوانی روبرو سازد. نزاع و درگیری از جمله آسیب‌های اجتماعی است که شهر اردبیل وضعیت بسیار نامناسبی از این نظر دارد. طبق آمارهای اعلام شده، استان اردبیل از لحاظ میزان نزاع و درگیری در رتبه دوم کشوری قرار دارد (سازمان پزشکی قانونی کشور، ۱۳۹۴). این آمار با توجه به سابقه تاریخی - مذهبی این استان گویای وضعیت ناخوشایند و حاد این استان از لحاظ میزان نزاع و درگیری هست. لذا هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی و اولویت‌بندی عوامل زمینه‌ساز بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه‌نشین شهر اردبیل هست. اهداف فرعی پژوهش حاضر نیز عبارت‌اند از:

- توسعه آگاهی و بهبود دانش در زمینه اثرات حاشیه‌نشینی؛
- ارائه راهکارهایی جهت پیشگیری از بروز نزاع و درگیری، با توجه به نتایج حاصله؛
- استفاده از نتایج پژوهش در مراکز علمی و اجرایی دستگاه‌های انتظامی.

مبانی نظری

حاشیه‌نشینی

اندیشمندان علوم اجتماعی و کارشناسان مسائل شهری تعاریف متعددی از حاشیه‌نشینی ارائه کرده‌اند. حاشیه‌نشینان کسانی هستند که در محدوده اقتصادی شهرها زندگی کرده، ولی جذب نظام اقتصادی و اجتماعی نشده‌اند (شکویی، ۱۳۷۳: ۲۴۷). چارلز آبرامز حاشیه‌نشینی را به‌عنوان فرایند تصرف نواحی شهری از سوی افرادی به قصد تهیه مسکن می‌داند. جاذبه شهر و شهرنشینی و رفاه آن این افراد را از زادگاه خویش دور ساخته و به سوی قطب‌های صنعتی و بازارهای کار شهری می‌کشاند و اکثر آن‌ها مهاجرینی روستایی هستند که به‌منظور گذران بهتر زندگی، راهی شهرها می‌شوند (لین، ۱۹۹۹: ۳۲).

تعبیر دیگری که از حاشیه‌نشینی ارائه شده است اینکه بخشی از شهر که در آن ویرانی، نارسایی عرضه خدمات درمانی، تراکم بیش‌ازحد جمعیت در واحدهای مسکونی، عدم آسایش لازم و خطرات ناشی از عوامل طبیعی نظیر سیل دیده می‌شود. البته به نظر می‌رسد که به تعبیر یادشده باید اوصافی همچون

عدم امنیت کافی، جرم‌زا بودن و پناهگاه امن برای بزه‌کاران را نیز اضافه نمود (ویلسون، ۲۰۱۰: ۱۱۹).

مارشال کلینارد^۱، معتقد است که «حاشیه‌نشینی بر اثر رشد شهرها حاصل می‌شود، به این صورت که در مراحل اولیه رشد، مرکز شهرها محل سکونت افراد توانگر و طبقه بالاست، ولی کم‌کم با گسترش مناطق تجاری و صنعتی در این محل، آن‌هایی که وضع بهتری دارند از مرکز شهر به سمت خارج حرکت کرده و دور از مرکز شهر زندگی می‌کنند. کارگران و گروه‌های فقیر و کم‌درآمد به این منطقه مرکزی می‌آیند و ساکن آن می‌شوند. از آنجا که مالکان اجاره کمی جهت تعمیر و نگهداری ساختمان‌ها دریافت می‌کنند، این مناطق، شلوغ و خراب شده و به زاغه‌ها تبدیل می‌شوند» (نبوی و همکاران، ۱۳۸۵: ۱۴).

حاشیه‌نشینی در ایران

کشور ایران نیز از پدیده حاشیه‌نشینی مصون نمانده، اما شرایط حادی که در برخی از کشورها از جمله برزیل، هندوستان، پرو و برخی کشورهای آفریقایی وجود دارد، در کشور ما حاکم نیست، ولی از حیث قدمت مشابه سایر کشورها هست. در ایران پیش از آغاز دهه چهل، شهرنشینی رشد کندی داشت و در آستانه دهه چهل حدود ۳۳ درصد از جمعیت کشور در شهرها زندگی می‌کردند. با اجرای طرح اصلاحات ارضی در آن دهه و افزایش درآمدهای نفتی در دهه پنجاه، رشد شهرنشینی شتاب بیشتری گرفت و این رشد چنان سرعت یافت که در سال ۱۳۵۷ جمعیت شهرنشین کشور به ۶۴ درصد رسید و در وضعیت فعلی به طور یقین این نسبت به سود شهرنشینی افزایش یافته است و چون قشر عظیمی از این حاشیه‌نشینان مهاجرین از روستاها یا شهرهای کوچک هستند مشکل فرا روی آن‌ها این است که کجا سکونت گزینند؟ آن‌ها در پی تهیه زمین جهت احداث مسکن، به لحاظ ارزانی حاشیه و اطراف شهر به این مناطق روی می‌آورند و مناطقی را تشکیل می‌دهند که رفته‌رفته، این مناطق خود تبدیل به شهری می‌شود با حاشیه‌های مملو از سکونتگاه‌های غیررسمی و این چنین است که حاشیه‌نشینی شکل گرفته است (اسدالهی، ۱۳۸۴: ۱۲۸)؛ بنابراین شهر

1. M. Clinard

و شهرنشینی در ایران با بروز و ظهور مشکلاتی چون بی مسکنی و بدمسکنی؛ معضل حاشیه نشینی و رشد زاغه‌ها و سکونتگاه‌های غیررسمی؛ چالش‌های زیست محیطی؛ عدم دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی؛ معضل دفع زباله و عدم بازیافت آن؛ مشکلات ترافیکی و آلوده‌شد؛ گسترش آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی؛ گسترش آسیب‌های روانی و شخصیتی؛ مشکل توزیع عادلانه‌تر امکانات و خدمات شهری مورد نیاز شهروندان؛ مسئله تأمین کار و درآمد برای همه آحاد شهروندان؛ انواع نارضایتی‌های جمعی و ظهور پدیده نندالیسم و احساس عدم تعلق و بیگانگی با شهر همراه بوده است (نقدهی، ۱۳۸۲: ۲).

نزاع و درگیری

روابط انسان‌ها با یکدیگر در طول تاریخ همواره، همراه با تنوعاتی در شیوه‌های مدارا و یا تقابل با یکدیگر بوده است. پیشینه نزاع و درگیری در بین افراد، ملت‌ها و گروه‌ها به قدمت عمر و زندگی انسان‌ها است. در تعریف نزاع می‌توان این تعریف را پذیرفت که نزاع عبارت است از کشمکش مشهود و از نظر اصولی مستقیماً قابل رؤیت حداقل بین دو نفر (می‌یر، ۱۳۶۸: ۲۴). گسترش نظام‌های اجتماعی و قواعد رفتاری برای سامان بخشی به گستره تعاملات انسانی بوده است. اختلاف و درگیری در سطوح مختلف فردی و اجتماعی و بین‌المللی وجود دارد. نزاع و درگیری اگرچه ممکن است به علت انگیزه‌های فردی باشد ولی پس از شکل‌گیری و گسترش گستره‌های فرا فردی را در برمی‌گیرد (می‌یر، ۱۳۶۸: ۲۵).

نزاع در لغت به معنای مخاصمه و دشمنی کردن دوجانبه آمده و در عرف و اصطلاح، معادل مشارکت در زدوخورد استفاده شده است. منازعه مصدر باب مفاعله و از ماده نزع و نزاع به معنای درگیری و زدوخورد است (حیب زاده و جعفری، ۱۳۸۸: ۲۳۶) و در نتیجه نیاز به اقدام متقابل دارد (گلدوزیان، ۱۳۸۶: ۱۸۳)؛ بدین ترتیب واژه منازعه (conflict) معمولاً به وضعیتی اشاره دارد که در آن، گروه انسانی معینی خواه قبیله‌ای، قومی، زبانی، مذهبی، اقتصادی-اجتماعی، سیاسی با گروه‌های انسانی معین دیگری به دلیل ناسازگاری واقعی یا ظاهری اهدافشان، تعارضی آگاهانه داشته باشند. لوئیس کوزر منازعه را چنین تعریف می‌کند، «مبارزه‌ای بر سر ارزش‌ها و مطالبه منزلت، قدرت و منابع نادر که در آن هدف

هر یک از طرفین خنثی کردن، صدمه زدن و یا نابود ساختن رقبای خویش است» (تیلور، ۲۰۰۶: ۲۲).

مناطق حاشیه نشین به علت سکونت افرادی با فرهنگ متفاوت و راحتی نسبی انجام بزهکاری ها و دلایلی دیگر، زمینه را برای بروز آسیب های اجتماعی و از آن جمله نزاع و درگیری فراهم نموده است. این آسیب ها صرفاً به این مناطق محدود نشده و سایر مناطق را نیز تحت تأثیر قرار می دهد. لذا با کنترل آسیب ها و پیشگیری از بروز نزاع و درگیری در این مناطق می توان در راه کاهش آسیب های اجتماعی در شهرها قدم برداشت.

انواع نزاع

نزاع و درگیری آپارتمان نشینی

نزاع و درگیری آپارتمان نشینی به درگیری های شایع در آپارتمان ها گفته می شود که به دلایلی چون نبود فرهنگ آپارتمان نشینی، تراکم بالای واحدهای مسکونی در مساحتی کم، تفاوت های فرهنگی و غیره مشاهده می شود. در این شرایط به دلیل عدم شناخت مناسب سلايق، فرهنگ، انتظارات و همچنین موقتی بودن مدت اقامت، بروز رفتارهای ضد هنجاری نظیر نزاع امری شایع است. در محل آپارتمان نشینی که به خانه های مهاجرتی و موقتی معروف است، ماندگاری و اخت با محیط اجتماعی وجود ندارد، به این دلیل سازوکار مناسبی برای کاهش مسائل تضاد برانگیز و شناسایی محل اختلافات اجتماعی غیرممکن به نظر می رسد (میلر و همکاران، ۲۰۰۱: ۷۷).

نزاع و زیست بوم حاشیه ای

خانه های سست نیمه خشتی و حلبی، سقف های موقتی و پتوهای که نقش در را بر ورودی این به ظاهر خانه ها بازی می کنند، حریم ساکنان را از هم جدا کرده است. از جرائم شایع در مناطق حاشیه ای، نزاع های دسته جمعی است. مهاجران روستاها و ایل ها که در یک محل و نزدیک هم در حاشیه شهرها زندگی می کنند بعضی مواقع با درگیری های جزئی میان ۲ نفر و حتی کودکان درگیر نزاع های دسته جمعی می شوند که کشته و زخمی شدن عده ای از منازعه کنندگان را در پی خواهد داشت (راجرز، ۲۰۰۰: ۲۱۹).

نزاع خیابانی و شهری

نزاع خیابانی، خشونت‌آشکار است و بسیاری از نزاع‌ها چون در ملاءعام دیده می‌شوند، فقط در مراجع قضایی و پزشکی قانونی ثبت نمی‌شود. نزاع‌های خیابانی و ناهنجاری‌هایی که در جامعه دیده می‌شود، زاییده مشکلات است و همین امر سبب می‌شود، فرد ناخواسته دست به پرخاشگری بزند. درگیری‌هایی که خسارت‌های مالی و جانی دارد در بسیاری موارد علاوه بر طرفین دعوا افراد می‌انجامد و بستگان دو طرف را نیز متضرر می‌کند. وقتی فرد در مقابل رفتاری ناخواسته قرار می‌گیرد واکنش دفاعی او به صورت خشم بروز می‌کند و گاهی این کنترل نکردن خشم منجر به قتل می‌شود که خواه‌ناخواه زندگی هر دو طرف نزاع، به تباهی کشیده می‌شود (همان).

با توجه به مرتبط بودن نزاع و درگیری با نیروی انتظامی و نهادهای قضایی، در جدول زیر به برخی از مصاحبه‌های صورت گرفته با کارشناسان نهادهای فوق اشاره می‌گردد.

جدول ۱- مصاحبه با برخی از کارشناسان نیروی انتظامی و نهادهای قضایی

«اکثر ناهنجاری رخ داده در سطح شهر از مناطق حاشیه شهر برمی‌خیزد. مطالعات نشان می‌دهد که مناطق مرکزی یا طبقات بالا و متوسط آن چنان میل به نزاع ندارند، اما هر چه به سمت حاشیه می‌رویم، با مسئله زندگی طایفه‌ای و فرهنگی شدن نزاع و شجاعت در زدوخورد مواجه هستیم»
«به کرات دیده می‌شود که طرفین برای شکست رقیب خود در دادگاه به انواع حیل، برنامه‌ها و شاهدان جعلی اقدام می‌کند. مراجعه به نظام قضایی به مفهوم، سپردن آن به دست عدالت است، اما آن‌ها سعی می‌کنند، به ناحق هم که شده، در مقابل حریف که از فامیل و خویشاوند خودشان هستند، کم نیاورند»
«اینجا تمامی پرونده‌های مورد بررسی سنگین کیفری مثل قتل و مسائل ناموسی، نسبتی خویشاوندی و فامیلی دارند، وقتی آشنا باهم این گونه رفتار می‌کند، زندگی مسالمت‌آمیز و سالم با غریبه و ناآشنا دیگر غیرقابل انتظار است. در محکمه برادر به برادر، خواهر به برادر، دایی به خواهرزاده، ناسزا می‌گوید»
«تجربه ده ساله کار در دادگاه و برخورد با طبقات مختلف جامعه نشان از این است که اخلاق دیگر به حاشیه رفته است. انسان‌ها همدیگر را له می‌کنند تا برتری خود را اثبات کنند. این یعنی فروپاشی جامعه است. فکر می‌کنم حرمت‌های انسانی و اخلاقی از میان برداشته شده است، برای مردم مثل سابق اخلاق، منزلت و حرمت ملاک نیست، حتی بین برادر و خواهر بر سر مسائل مختلف ارث، ملک و سایر چیزها درگیری رخ می‌دهد»
«فرهنگ حاکم بر استان این است که خویشاوند، قوم و قبیله در مسائل جزئی نقش تعیین‌کننده‌ای دارند، به این خاطر، بر سر آبیاری، تقسیم مراتع و حق آبه، نزاع صورت می‌گیرد و با حمایت طایفه‌ای، نزاع به جریانی غیرقابل کنترل بدل می‌شود»

پیشینه پژوهش

بررسی مسائل اجتماعی از عمده ترین مباحث جامعه‌شناختی است که از اوایل قرن بیستم به ویژه از دهه چهل در آمریکا و سپس در سایر کشورهای اروپائی اهمیت یافته است. صاحب نظران مسئله اجتماعی را با عنوان نزاع، خشونت، پرخاشگری و غیره مورد بررسی قرار داده‌اند. در سال‌های اخیر نیز، تحقیقاتی در زمینه نزاع و درگیری در جهان و ایران صورت گرفته که به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد:

■ گلدشتاین و همکاران در سال ۱۹۹۴ در پژوهشی با عنوان «گروه‌های اجتماعی، رفتارهای پرخاشگرانه و آموزش» به این نتیجه رسیدند که درگیری‌های میان گروهی یا میان قبیله‌ای ممکن است با اهداف مختلفی انجام شود: برخی از این درگیری‌ها برای تحقیر، توهین و بی‌حرمتی به طرف مقابل، برخی برای افزایش شهرت و اعتبار طرف پیروز، گاهی برای به دست آوردن دوباره املاک و زمین‌های ازدست‌رفته و گاهی نیز به منظور تصاحب املاک و زمین‌های جدید و به اصطلاح «قلمرو داری» صورت می‌گیرد.

■ رنگام و ویلسون در سال ۲۰۰۴، در پژوهشی با عنوان رفتارهای خشونت آمیز در نیویورک، چنین بیان می‌کنند: در درگیری‌های دسته جمعی، منافع شخصی یا گروهی برای منزلت، جایگاه و اعتبار اجتماعی، دفاع از همبستگی و انسجام و اتحاد گروهی و قومی قبیله‌ای، فشارهای اقتصادی و شخصی، ساختار خانوادگی، سطح و میزان فقر و تهیدستی از جمله عوامل دخیل به شمار می‌آیند و اغلب مردان حضور چشمگیرتری در این نزاع‌ها دارند.

■ شاو (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان بهم‌ریختگی شهری، جرائم شهری را تحت تأثیر فضای مناطق خاص شهری می‌داند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مناطق حاشیه‌ای، فرصت‌های متعددی را برای فعالیت مجرمان از جمله خرید و فروش مواد مخدر، اموال مسروقه، مشروبات الکلی، اعمال خرابکارانه و متجاوزانه و منافی عفت و غیره در اختیار مجرمان قرار می‌دهند.

■ هاریس (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «حاشیه نشین و حاشیه نشینی» به این موضوع اشاره می‌کند که ساکنان حومه‌ها را بیشتر افرادی که شغل مناسب و دائمی ندارند تشکیل می‌دهند. نتایج پژوهش حاکی از این امر است که

دولت باید با حمایت از حاشیه نشینان در زمینه بهبود حمل و نقل، بهبود کیفیت زندگی و غیره از آثار سوء حاشیه نشینی بکاهد. اولین پژوهش در رابطه حاشیه نشینی در ایران توسط مرکز مطالعات موسسه تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۰ انجام شد که موضوع انجام مطالعاتی درباره گودنشینان و حاشیه نشینان شهری پیرامون شهرهای تهران، تبریز و اهواز بوده است. نتیجه آن دربردارنده این موضوع بوده است که ساکنان این مناطق عمدتاً گروه‌های کم درآمد بوده‌اند که اغلب از شهرها و روستاهای کوچک اطراف آن شهرها به این مناطق مهاجرت نموده‌اند. از دیگر پژوهش‌های صورت گرفته در داخل کشور نیز به مواردی چند اشاره می‌گردد:

■ عزت الله مافی در سال ۱۳۷۸ در بررسی جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین - مشهد)، به بررسی جرم و جنایت و آسیب‌های اجتماعی دو شهر وین و مشهد پرداخته است. ایشان چنین نتیجه‌گیری می‌کنند که مجرمان شهری بیشتر در محله‌های کم درآمد (مانند نواحی و محلات حاشیه نشین) سکونت دارند.

■ معتمدی (۱۳۸۶) در طرح اولویت بندی آسیب‌ها و مسایل اجتماعی ایران که به صورت پرسشنامه‌ای در بین ۸۲۳ نفر به اجراء درآمده است به دو دسته از آسیب‌ها دست یافت: الف) آسیب‌های خیلی مهم و مهم؛ که در راس آن بیکاری، اعتیاد و فقر شناسایی شدند؛ ب) آسیب‌های کم‌اهمیت و بی‌اهمیت؛ که مهاجرت، حاشیه نشینی و بیوه‌گی از این دسته‌اند.

■ حکمت نیا و افشانی (۱۳۸۸)، در پژوهشی با عنوان حاشیه نشینان و ارتکاب جرائم اجتماعی مطالعه موردی: شهر یزد، با استفاده از پرسشنامه، عنوان می‌کنند که حاشیه نشینی یکی از پیامدهای صنعتی شدن و رشد شهرها در کشورهای مختلف، اعم از توسعه یافته یا در حال توسعه است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که بین مهاجرت، تحصیلات پدر، تحصیلات مادر و ارتکاب جرائم اجتماعی رابطه معنی داری وجود ندارد.

■ حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان نگرشی بر جرم خیزی و زمینه‌های ارتکاب به جرم در محلات حاشیه نشین مورد پژوهش؛ محله

شادقلی خان شهر قم، با استفاده از پرسشنامه، عنوان کرده‌اند که سیاست‌های حکومت مرکزی بر حاشیه‌نشینی و بروز انواع جرم‌ها تأثیر دارند. ایشان چنین نتیجه‌گیری نموده‌اند که وجود مشکلات خانوادگی، دوستان ناباب، قدرت‌نمایی، بیکاری و روزمرگی، کمبود مهر و عاطفه خانوادگی و غیره روی بروز آسیب‌های اجتماعی تأثیر دارند.

فرضیه‌های پژوهش

پژوهش حاضر بطور کلی ۳ فرضیه را مبنای کار خود قرار داده که عبارت‌اند از:

۱. به نظر می‌رسد بیکاری و عدم اعتماد به مراجع قضایی و انتظامی، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه‌نشین شهر اردبیل می‌باشند.
۲. به نظر می‌رسد بین فقر و فشارهای حاصل از آن و بروز نزاع و درگیری رابطه وجود دارد.
۳. به نظر می‌رسد بین محرومیت نسبی از امکانات و تسهیلات شهری و بروز نزاع و درگیری رابطه وجود دارد.
۴. به نظر می‌رسد بین نظرات مردان و زنان و افراد متاهل و مجرد تفاوت معنی‌داری در رابطه با متغیرهای پژوهش وجود نداشته باشد.

متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته

متغیر وابسته پژوهش حاضر گرایش به نزاع و درگیری هست که در مبانی نظری تشریح گردید. همچنین متغیرهای مستقل پژوهش نیز در جدول زیر معرفی گردیده‌اند.

جدول ۲- معرفی متغیرهای پژوهش

تعاریف	متغیرهای مستقل
تعصب روی خانواده و طایفه دوستی مفرط	طایفه‌گرایی
بی‌اعتمادی به روند کار نیروی انتظامی و ارجحیت اقدام شخصی	عدم اعتماد به پلیس
پابندی به قواعد دینی و مذهبی	دینداری

بدبینی به دیگر افراد جامعه و روابط سرد با دیگران	عدم اعتماد به دیگران
فقدان شغل و امنیت شغلی	بیکاری
تورم قیمت ها و قدرت خرید پایین مردم	گرانی
وضعیت مدیریتی و اداری شهر	مدیریت شهری
لذت بخش بودن نزاع و حس خود قوی بینی منازعان	قدرت طلبی
مشکلات مالی و درآمد کم	فقر
اختلافات خانوادگی، دعوای اعضای خانواده و...	مشکلات خانوادگی
وضعیت محل زندگی از نظر امکانات، پاکیزگی و زیبایی محیط	محل سکونت

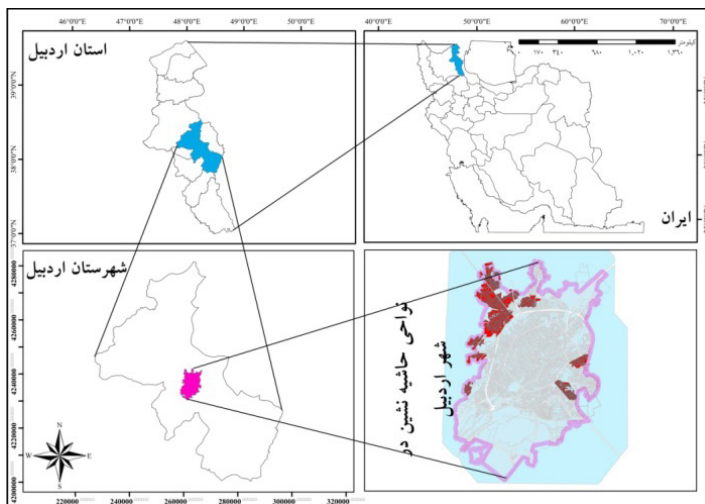
روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و جهت گردآوری اطلاعات از روش پیمایشی استفاده شده است. مطالعات و بررسی های لازم درباره مبانی نظری تحقیق، ادبیات موضوعی تحقیق، سوابق مساله و موضوع تحقیق با استفاده از روش های کتابخانه ای و مطالعه ای منابع، پایان نامه ها و تحقیقات مرتبط با موضوع و پایگاه های اینترنتی استفاده شده است. همچنین، از آنجا که پرسشنامه رایج ترین تکنیک مورد استفاده در تحقیق پیمایشی است، در پژوهش حاضر، برای سنجش متغیرها، جمع آوری داده ها و اطلاعات لازم و بررسی فرضیه ها از پرسشنامه کتبی استفاده گردیده است. جامعه آماری پژوهش شامل مناطق حاشیه نشین شهر اردبیل هست که عبارت است از: شهریار، میر اشرف، پناه آباد، کاظم آباد، حسین آباد، کریم آباد، سلمان آباد و اسلام آباد؛ یعنی محلات واقع در حد فاصل غرب راه کلخوران تا شرق جاده آرتاویل تایر (راه سردابه). مناطق حاشیه نشین این شهر طبق بررسی های شهرداری اردبیل ۲۰۰۰۰ هزار نفر جمعیت را در خود قرار داده است. حجم نمونه آماری پژوهش با استفاده از روش کوکران ۳۱۷ نفر بوده و شیوه انتخاب نمونه نیز به صورت احتمالی هست. در این پژوهش، از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است و برای پردازش اطلاعات از نرم افزار آماری spss استفاده گردیده است. در این پژوهش از آزمون های مستقل، t تک نمونه ای، آزمون f جهت پی بردن به تفاوت میانگین نظرات

پاسخگویان در زمینه گرایش به نزاع و درگیری، آزمون scheffe جهت پی بردن به میزان تفاوت نظرات پاسخگویان بر اساس مشخصات فردی، آزمون رگرسیون جهت پی بردن به میزان پیش بینی متغیرها و در نهایت آزمون پیرسون جهت تعیین هم جهت بودن یا نبودن متغیرها و میزان آنها استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل مرکز استان و شهرستان اردبیل در دشتی به همین نام واقع شده و از لحاظ موقعیت مطلق در مختصات جغرافیایی ۴۸ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۹ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۱۱ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. بر اساس مصوبات طرح جامع (۱۳۸۶) شهر اردبیل به چهار منطقه‌ی شهرداری و ۴۴ ناحیه‌ی شهری تقسیم شده است. این شهر در محدوده‌ای به مساحت بیش از ۶۱۰۰ هکتار گسترده شده و بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰، دارای جمعیتی بالغ بر ۴۸۵۱۵۳ نفر بوده است. تصویر شماره ۱ موقعیت محدوده مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

تصویر ۱- نقشه محدوده مورد مطالعه

منبع: (نگارندگان، ۱۳۹۵)

یافته‌ها

در این بخش از پژوهش یافته‌های توصیفی پژوهش مورد ارزیابی قرار

می گیرد. جدول ۱ تعداد و درصد پاسخگویان را از بعد جنسیت نشان می دهد.

جدول ۳- جنسیت پاسخگویان

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۲۷۱	۸۵/۵
زن	۴۶	۱۴/۵
جمع	۳۱۷	۱۰۰

همانگونه که در جدول مشاهده می شود از ۳۱۷ نفر پاسخگو، ۲۷۱ نفر مرد می باشند که معادل ۸۵/۵ درصد کل پاسخگویان بوده و ۴۶ نفر از پاسخگویان زن هست که معادل ۱۴/۵ درصد کل پاسخگویان به خود اختصاص داده اند و هیچ مورد بی پاسخی وجود ندارد.

جدول ۴- وضعیت تاهل پاسخگویان

وضعیت تاهل	تعداد	درصد
مجرد	۱۲۹	۴۰/۷
متاهل	۱۸۸	۵۹/۳
جمع	۳۱۷	۱۰۰

چنانچه جدول (۲) نشان می دهد، ۱۲۹ نفر از پاسخگویان معادل ۴۰/۷ درصد مجرد و ۱۸۸ نفر معادل ۵۹/۳ درصد نیز متاهل بوده اند.

جدول ۵- نوع شغل پاسخگویان

شغل	تعداد	درصد
کارمند	۴۷	۱۴/۸
کارگر	۵۲	۱۶/۴
آزاد	۱۴۴	۴۵/۴
بیکار	۴۸	۱۵/۱
بازنشسته	۱۶	۵
محصل	۱۰	۳/۲
جمع	۳۱۷	۱۰۰

طبق جدول شماره ۳، نوع شغل پاسخگویان نیز در ۶ دسته رده بندی شده اند که شامل کارمند، کارگر، آزاد، بیکار، بازنشسته و محصل می باشند. همانطور که نمودار نیز نمایش می دهد، بیشترین تعداد پاسخگویان دارای شغل آزاد با ۴۵/۴ درصد هست و در رتبه های بعدی نیز، کارگر ۱۶/۴، بیکار ۱۵/۱، کارمند ۱۴/۸، بازنشسته ۵ و محصل نیز ۳/۲ درصد هست.

جدول ۶- فراوانی تحصیلات پاسخگویان

تحصیلات	تعداد	درصد
بی سواد	۸	۲/۵
سیکل	۹۵	۳۰
دیپلم	۱۳۵	۴۲/۶
فوق دیپلم	۵۲	۱۶/۴
لیسانس	۲۴	۷/۶
فوق لیسانس	۳	۰/۹
دکترا	۰	۰
جمع	۳۱۷	۱۰۰

جدول (۴) نشان دهنده توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر تحصیلات است. اطلاعات این جدول حاکی از آن است که متغیر میزان تحصیلات در ۶ دسته رده بندی شده اند، ۲/۵ درصد از پاسخگویان بی سواد، ۳۰ درصد سیکل، ۴۲/۶ درصد دیپلم، ۱۵/۴ درصد از پاسخگویان در طبقه فوق دیپلم، فراوانی مربوط به طبقه لیسانس با ۷/۶ درصد و رده فوق لیسانس با ۰/۹ درصد پاسخگو می باشد؛ که به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی مربوط به رده دیپلم و فوق لیسانس می باشد.

جدول ۷- درآمد ماهیانه پاسخگویان

درآمد	تعداد	درصد
<۳۰۰	۳	۱/۲
۳۰۰-۷۰۰	۳۷	۱۴/۳
۷۰۰-۱	۱۱۲	۴۳/۲
۱-۱۵	۹۵	۳۶/۷
۱۵-۲	۱۲	۴/۶
>۲	۰	۰
جمع	۲۵۹	۱۰۰

همانطور که در جدول شماره (۵) مشاهده می‌گردد، میزان درآمد ماهیانه پاسخگویان در ۵ دسته قرار گرفته‌اند که رده درآمد ماهیانه هفتصد هزار تومان تا یک میلیون با ۴۳/۲ درصد بیشترین قسمت را تشکیل می‌دهند. در رده‌های بعدی درآمد یک میلیون تا یک میلیون و پانصد هزار تومان با ۳۶/۷، سیصد هزار تا هفتصد هزار ۱۴/۳ قرار دارند. دسته درآمدی یک میلیون پانصد هزار تا دو میلیون تومان و زیر ۳۰۰ هزار تومان نیز در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

جدول ۸- فراوانی سن پاسخگویان

سن	تعداد	درصد
<۲۰	۱۳	۴/۱
۲۰-۴۰	۲۰۰	۶۳/۷
۴۰-۶۰	۸۵	۲۷/۱
>۶۰	۱۶	۵/۱
جمع	۳۱۴	۱۰۰

آخرین سوال دموگرافیک پژوهش حاضر مربوط به سن پرسش‌شوندگان هست. بیشترین گروه از پاسخگویان با درصد فراوانی ۶۳,۷٪ بین ۲۰ تا ۴۰ سال سن و کمترین تعداد پاسخگویان زیر ۲۰ سال سن داشته‌اند.

بررسی میانگین تجربی با میانگین نظری پژوهش

این بخش از پژوهش حاضر، آزمون t تک نمونه‌ای هست. جدول ۷ نتایج مربوط به آزمون پیش گفته را نشان می‌دهد.

جدول ۹- آزمون t تک نمونه‌ای

ردیف	متغیرهای مستقل	آمار توصیفی						آمار تحلیلی	
		میانگین		انحراف معیار		ارزش تست = ۳		فاصله اطمینان ۰/۹۵	
		میانگین	معیار	میانگین	اختلاف	مقدار t	درجه آزادی	دو دامنه‌ای	معنی داری
۱	گرایش به نزاع	۲/۵۷	۱/۰۶	-۰/۴۲	-۷/۰۹	۳۱۶	۰/۰۰	-۰/۵۳	-۰/۳۰۵
۲		۲/۵۴	۱/۰۱	-۰/۴۵	-۷/۹۹	۳۱۰	۰/۰۰	-۰/۵۷	-۰/۳۴
۳		۱/۹۱	۱/۰۸	-۱/۰۸	-۱۷/۹۱	۳۱۶	۰/۰۰	-۱/۲۰۷	-۰/۹۶۸
۴		۲/۹۸۰	۱/۰۷۶	-۰/۰۱	-۰/۳۱۵	۳۱۲	۰/۷۵۳	-۰/۱۳۸	۰/۱۰۰۶
۵		۲/۷۸۹	۱/۲۲۰	-۰/۲۱	-۳/۰۵۲	۳۱۳	۰/۰۰۲	-۰/۳۴۵	-۰/۰۷۴
۶		۳/۳۹۷	۱/۳۷۷	۰/۳۹	۵/۱۳۶	۳۱۶	۰/۰۰	۰/۲۴۵	۰/۵۴۹
-	-	۲/۶۹	۰/۵۹	-۰/۳۰	-۹/۰۹	۳۱۶	۰/۰۰	-۰/۳۶	-۰/۲۳
۷	طایفه گرایی	۲/۵۶۱	۰/۸۴۹	-۰/۴۳	-۹/۱۹۰	۳۱۶	۰/۰۰	-۰/۵۳۲	-۰/۳۴۴
۸		۲/۷۴۷	۰/۹۹۹	-۰/۲۵	-۴/۴۹۵	۳۱۶	۰/۰۰	-۰/۳۶۲	-۰/۱۴۱
۹		۲/۴۳۲	۰/۹۹۹	-۰/۵۶	-۱۰/۱۱	۳۱۶	۰/۰۰	-۰/۶۷۸	-۰/۴۵۷
-	-	۲/۵۸	۰/۶۹	-۰/۴۱	-۱۰/۷۶	۳۱۶	۰/۰۰	-۰/۴۹	-۰/۳۴
۱۰	عدم اعتماد به پس	۳/۳۱	۱/۰۹	۰/۳۱	۵/۱۸	۳۱۶	۰/۰۰	۰/۱۹	۰/۴۳
۱۱		۳/۶۰	۱/۰۳	۰/۶۰	۱۰/۴۲	۳۱۶	۰/۰۰	۰/۴۹	۰/۷۲
۱۲		۳/۰۳	۱/۲۵	۰/۰۳	۰/۴۹	۳۱۳	۰/۶۲	-۰/۱۰۴	۰/۱۷
-	-	۳/۳۲	۰/۷۶	۰/۳۲	۷/۶۰	۳۱۶	۰/۰۰	۰/۲۴	۰/۴۲
۱۳	دینداری	۱/۷۳	۰/۷۳	-۱/۲۶	-۳۰/۵	۳۱۶	۰/۰۰	-۱/۳۴	-۱/۱۸
۱۴		۱/۹۲	۰/۸۶	-۱/۰۷	-۲۲/۰۷	۳۱۳	۰/۰۰	-۱/۱۷	-۰/۹۸
۱۵		۱/۷۲	۰/۹۹	-۱/۲۷	-۲۲/۶۸	۳۱۶	۰/۰۰	-۱/۳۸	-۱/۱۶
-	-	۱/۷۹	۰/۶۲	-۱/۲۰	-۳۴/۲۰	۳۱۶	۰/۰۰	-۱/۲۷	-۱/۱۳

۰/۰۴۳	۰/۰۲۴	۰/۰۰۵	۳۱۶	-۲/۸۲	-۰/۱۴	۰/۸۹	۲/۸۵	عدم اعتماد به دیگران	۱۶
۰/۶۱	۰/۰۳۹	۰/۰۰	۳۱۶	۹/۱۴	۰/۵۰	۰/۹۸	۳/۵۰		۱۷
۰/۲۸	۰/۰۰۳	۰/۰۱۳	۳۱۶	۲/۴۹	۰/۱۶	۱/۱۴	۳/۱۶		۱۸
۰/۲۵	۰/۰۹۸	۰/۰۰	۳۱۶	۴/۵۱	۰/۱۷	۰/۶۸	۳/۱۷	-	
-۰/۸۲	-۱/۰۱	۰/۰۰	۳۱۶	-۱۸/۵۲	-۰/۹۱	۰/۸۸	۲/۰۸	بیگاری	۱۹
-۰/۹۰	-۱/۱۱	۰/۰۰	۳۱۳	-۱۹/۳۲	-۱/۰۱	۰/۹۲	۱/۹۸		۲۰
-۱/۰۵	-۱/۲۴	۰/۰۰	۳۱۶	-۲۳/۸۸	-۱/۱۵	۰/۸۵	۱/۸۴		۲۱
-۰/۹۶	-۱/۰۹	۰/۰۰	۳۱۶	-۳۰/۳۰	-۱/۰۲	۰/۶۰	۱/۹۷	-	
-۰/۹۷	-۱/۱۴	۰/۰۰	۳۱۳	-۲۴/۸۰	-۱/۰۶	۰/۷۵	۱/۹۳	گرانی	۲۲
-۱/۰۲	-۱/۲۳	۰/۰۰	۳۱۶	-۲۰/۹۶	-۱/۱۳	۰/۹۶	۱/۸۶		۲۳
-۱/۳۲	-۱/۵۰	۰/۰۰	۳۱۶	-۳۰/۳۷	-۱/۴۱	۰/۸۲	۱/۵۸		۲۴
-۱/۱۳	-۱/۲۷	۰/۰۰	۳۱۶	-۳۴/۷۳	-۱/۲۰	۰/۶۱	۱/۷۹	-	
۰/۰۲۳	-۰/۱۸	۰/۱۲۹	۳۱۴	-۱/۵۲	-۰/۰۷	۰/۹۲	۲/۹۲	مدیریت شهری	۲۵
۰/۴۹	۰/۲۴	۰/۰۰	۳۰۴	۵/۷۲	۰/۳۶	۱/۱۱	۳/۳۶		۲۶
۰/۹۴	۰/۱۶	۰/۰۰۵	۲۹۸	۲/۸۳	۰/۵۵	۳/۳۸	۳/۵۵		۲۷
۰/۲۸	۰/۰۰۵	۰/۰۴۰	۲۹۵	۲/۰۵	۰/۱۴	۱/۲۱	۳/۱۴		۲۸
۰/۳۸	۰/۱۴	۰/۰۰	۳۱۶	۴/۲۰	۰/۲۶	۱/۱۲	۳/۲۶	-	
-۰/۳۶	-۰/۵۹	۰/۰۰	۳۱۰	-۸/۴۵	-۰/۴۷	۰/۹۹	۲/۵۲	قدرت طلبی	۲۹
۰/۱۱	-۰/۱۰	۰/۹۰	۳۱۳	۰/۱۱۶	۰/۰۰۶	۰/۹۷	۳/۰۰		۳۰
-۰/۰۰۵	-۰/۲۳	۰/۰۳۹	۳۰۷	-۲/۰۷۰	-۰/۱۲	۱/۰۱	۲/۸۷		۳۱
-۰/۱۴	-۰/۲۷	۰/۰۰	۳۱۶	-۶/۱۱۴	-۰/۲۷	۰/۶۱	۲/۷۸	-	
-۰/۶۳	-۰/۸۵	۰/۰۰	۳۱۶	-۱۳/۳۵	-۰/۷۴	۰/۹۹	۲/۲۵	فقر	۳۲
-۰/۴۶	-۰/۶۸	۰/۰۰	۳۱۴	-۱۰/۲۸	-۰/۵۷	۰/۹۸	۲/۴۲		۳۳
-۰/۴۷	-۰/۷۰	۰/۰۰	۳۱۳	-۱۰/۱۶	-۰/۵۹	۱/۰۳	۲/۴۰		۳۴
-۰/۵۵	-۰/۷۱	۰/۰۰	۳۱۶	-۱۶/۳۲	-۰/۶۳	۰/۶۹	۲/۳۶	-	
-۰/۲۴	-۰/۴۳	۰/۰۰	۳۱۶	-۶/۹۷	-۰/۳۴	۰/۸۷	۲/۶۵	مشکلات خانوادگی	۳۵
-۰/۰۴	-۰/۲۷	۰/۰۰۸	۳۰۷	-۲/۶۶	-۰/۱۵	۱/۰۲	۲/۸۴		۳۶
-۰/۲۱	-۰/۴۶	۰/۰۰	۳۱۶	-۵/۳۶	-۰/۳۳	۱/۱۲	۲/۶۶		۳۷
-۰/۲۰	-۰/۳۵	۰/۰۰	۳۱۶	-۷/۱۸	-۰/۲۷	۰/۶۹	۲/۷۲	-	

۰/۳۴	۰/۶۶	۰/۰۰	۳۰۶	-۶/۲۰	-۰/۵۰	۱/۴۲	۲/۴۹	ز	۲۸
۰/۰۸	-۰/۱۶	۰/۵۳	۳۰۱	-۰/۶۲	-۰/۰۳	۱/۱۱	۲/۹۶	ز	۲۹
-۰/۲۵	-۰/۴۷	۰/۰۰	۳۰۹	-۶/۶۰	-۰/۳۶	۰/۹۷	۲/۶۳	ز	۴۰
-۰/۲۳	-۰/۴۱	۰/۰۰	۳۱۶	-۷/۴۰	-۰/۳۲	۰/۷۷	۲/۶۷	۱	

آزمون t نشان می دهد بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین های به دست آمده (میانگین تجربی) تفاوت معناداری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد (بغیر از متغیرهای شماره ۴، ۱۲، ۲۵، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۹). چرا که اولاً اختلاف میانگین نسبتاً بالایی وجود دارد، دوماً مقدار آماره t بدست آمده بزرگتر از مقدار آماره t استاندارد است (بزرگتر از ۱/۹۶ چه مثبت چه منفی)، سوماً مقدار sig یا معنی داری به دست آمده برای آزمون t تک نمونه ای که آزمونی دو دامنه است کمتر از ۰/۰۲۵ است، چهارماً فاصله بین کران بالا و کران پایین صفر را شامل نمی شود، یعنی صفر بین این دو کران قرار نمی گیرد.

بررسی تفاوت متغیرها در میزان گرایش به نزاع و درگیری

در این بخش از پژوهش جهت پی بردن به این موضوع که آیا بین مردان و زنان و همچنین مجردها و متاهل ها در گرایش به نزاع و درگیری تفاوت معنی داری وجود دارد یا خیر، از آزمون t مستقل استفاده به عمل آمد و نتیجه نیز در جدول ۸ نشان داده شد.

جدول ۱۰- آزمون T مستقل

متغیر	مقوله	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	اختلاف میانگین	مقدار آماره t	معناداری
جنسیت	زن	۴۶	۲/۵۸	۰/۲۸۵	۰/۱۶	-۰/۳۶۸	۰/۱۶
	مرد	۲۷۱	۲/۶۰	۰/۲۳۵			
تاهل	مجرد	۱۲۹	۲/۵۴	۰/۲۷۸	-۰/۰۶۴	-۲/۰۲	۰/۶۶
	متاهل	۱۸۸	۲/۶۱	۰/۱۷۶			

آزمون نشان می دهد که در متغیر جنسیت و تاهل بین میانگین نظرات دو گروه مردان و زنان و مجردها و متاهل ها در خصوص گرایش به نزاع و درگیری با توجه به اختلاف میانگین اندک و مقدار آماره t کوچکتر از ۱/۹۶ و سطح معنی داری بزرگتر از ۰/۰۵، تفاوت معناداری بین نظرات در گروه ها وجود ندارد.

به عبارتی دیگر، بین پاسخ‌های مجردها و متاهل‌ها و همچنین مردها و زن‌ها در رابطه با متغیرهای پژوهش تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

در ادامه پژوهش به منظور مشخص شدن معنی‌داری مشخصات مربوط به درآمد، شغل، تحصیلات و سن، از آزمون F یا آنوا استفاده بعمل آمده است. نتایج این آزمون در جدول (۱۱) آمده است. در این آزمون در صورتی که معنی‌داری متغیرها از ۰/۰۵ کمتر باشد از آزمون تعقیبی شفه (scheffe) جهت پی بردن به میزان گرایش هر کدام از معیارها به نزاع و درگیری استفاده خواهد شد.

جدول ۱۱- آزمون f متغیر شغل

متغیر	سطح معنی‌داری
شغل	۰/۳۸

همانطور که مشاهده می‌گردد، سطح معنی‌داری متغیر شغل ۰/۳۸ هست که معنی‌دار نبوده و نیازی به آزمون تعقیبی شفه (scheffe) ندارد.

جدول ۱۲- آزمون f متغیر سواد

متغیر	سطح معنی‌داری
سواد	۰/۰۰

در آزمون مربوط به سطح سواد، همانطور که مشاهده می‌گردد، سطح معنی‌داری کوچکتر از ۰/۰۵ بوده و نیاز دارد که برای سنجش این موضوع که کدام طیف تحصیلات گرایش بیشتری به نزاع دارند از آزمون شفه استفاده به عمل آید.

جدول ۱۳- آزمون scheffe متغیر تحصیلات

متغیر تحصیلات	میانگین
بی سواد	۳/۱۸
سیکل	۲/۶۳
دیپلم	۲/۵۵
فوق دیپلم	۲/۵۴
لیسانس	۲/۵۶
فوق لیسانس	۲/۳۷

همانطور که مشاهده می‌گردد، در آزمون تعقیبی شفه مشخص گردید که به نسبت افزایش تحصیلات، گرایش به نزاع کمتر می‌گردد، به عبارتی دیگر با سیر صعودی مدرک تحصیلی پرسش شوندگان، سیر نزولی گرایش به نزاع مشاهده می‌گردد.

جدول ۱۴- آزمون f متغیر درآمد

متغیر	سطح معنی داری
درآمد	۰/۲۰۷

در متغیر درآمد نیز همانگونه که مشخص است، با سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ درصد، رابطه معنی داری بین گویه‌ها وجود ندارد.

جدول ۱۵- آزمون f متغیر سن

متغیر	سطح معنی داری
سن	۰/۱۲

متغیر سن نیز به مانند درآمد، با سطح معنی داری بیش از ۰/۰۵ درصد رابطه معنی داری بین گویه‌های آن از نظر گرایش به نزاع وجود ندارد.

بررسی میزان پیش بینی گرایش به نزاع توسط گویه‌های پژوهش

در تحلیل رگرسیون با دو نوع متغیر مستقل و وابسته سروکار خواهیم داشت. متغیر مستقل بعنوان متغیر پیشگو و متغیر وابسته به عنوان متغیر پاسخ می‌باشد. منظور از متغیرهای پیشگو یا مستقل، متغیرهایی است که عموماً می‌توان آنها را برابر مقدار مطلوب قرار داد یا آنها را برابر مقادیری قرار گرفت که می‌توان مشاهده شوند اما قابل کنترل نیستند. بطور کلی در بحث رگرسیون هدف دستیابی به این امر است که تغییر در متغیرهای پیشگو مقادیر متغیر پاسخ را چگونه تحت تأثیر قرار می‌دهد (نصیری، ۱۳۸۷: ۹۷). برای تعیین معیارهای مؤثر در بروز نزاع و درگیری، از تحلیل رگرسیون چند گانه (مدل Enter) استفاده شده است. گرایش به نزاع به عنوان متغیر وابسته و معیارهای یازده گانه تحقیق (طایفه گرایی، عدم اعتماد به پلیس، دینداری، عدم اعتماد به دیگران، بیکاری، گرانی، مدیریت شهری، قدرت طلبی، فقر، مشکلات خانوادگی، محل سکونت)

هم به عنوان متغیرهای مستقل یا پیش‌بینی کننده استفاده شده‌اند.

جدول ۱۶- آزمون رگرسیون

ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	رگرسیون
۰/۵۹	۰/۷۷۹	۰/۶۰	مدل اینتر

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

در این راستا رگرسیون چندگانه نشان می‌دهد که متغیرهای پژوهش حدود ۰/۷۸ درصد واریانس گرایش به نزاع را پیش‌بینی می‌کنند و حدود ۲۲ درصد باقیمانده مربوط به معیارها یا متغیرهای دیگر هست.

بررسی میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر نزاع و درگیری

در این بخش از پژوهش حاضر، جهت سنجش رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته از آزمون پیرسون استفاده به عمل آمده است.

در بررسی همبستگی دو متغیر اگر هر دو متغیر مورد مطالعه در مقیاس نسبی و فاصله‌ای باشند از ضریب همبستگی گشتاوری پیرسون استفاده می‌شود. اگر ضریب همبستگی جامعه ρ و ضریب همبستگی نمونه‌ای به حجم n از جامعه r باشد، ممکن است r تصادفی و اتفاقی بدست آمده باشد. برای این منظور از آزمون معنی‌داری ضریب همبستگی استفاده می‌شود. در این آزمون بررسی می‌شود آیا دو متغیر تصادفی و مستقل هستند یا خیر. به عبارت دیگر آیا ضریب همبستگی جامعه صفر است یا خیر. این ضریب میزان همبستگی بین دو متغیر فاصله‌ای یا نسبی را محاسبه کرده و مقدار آن بین $+1$ و -1 می‌باشد. اگر مقدار بدست آمده مثبت باشد به معنی این است که تغییرات دو متغیر به طور هم جهت اتفاق می‌افتد؛ یعنی با افزایش در هر متغیر، متغیر دیگر نیز افزایش می‌یابد و برعکس اگر مقدار r منفی شد یعنی اینکه دو متغیر در جهت عکس هم عمل می‌کنند؛ یعنی با افزایش مقدار یک متغیر مقادیر متغیر دیگر کاهش می‌یابد و برعکس. اگر مقدار بدست آمده صفر شد نشان می‌دهد که هیچ رابطه‌ای بین دو متغیر وجود ندارد و اگر $+1$ شد همبستگی مثبت کامل و اگر -1 شد همبستگی کامل و منفی است.

جدول ۱۷- آزمون پیرسون

متغیر مستقل	متغیر وابسته	نوع آزمون	سطح همبستگی	سطح معنی داری
طایفه گرایی	گرایش به نزاع و درگیری	پیرسون	۰/۳۳	۰/۰۰
عدم اعتماد به پلیس	»	»	۰/۲۴	۰/۰۰
دینداری	»	»	-۰/۱۵	۰/۰۰
عدم اعتماد به دیگران	»	»	۰/۲۳	۰/۰۰
بیکاری	»	»	۰/۱۱	۰/۰۲۲
گرانی	»	»	۰/۲۶	۰/۰۰
مدیریت شهری	»	»	۰/۱۰	۰/۰۲
قدرت طلبی	»	»	۰/۲۳	۰/۰۰
فقر	»	»	۰/۳۲	۰/۰۰
مشکلات خانوادگی	»	»	۰/۱۴	۰/۰۰
محل سکونت	»	»	۰/۰۲	۰/۳۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش (۱۳۹۵)

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌گردد، معنی داری رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته مورد بررسی قرار گرفته‌اند. طبق محاسبات، مشخص می‌گردد که از نظر پرسش شوندگان متغیرهای طایفه گرایی، فقر و گرانی به ترتیب با سطح همبستگی ۰/۳۳، ۰/۳۲ و ۰/۲۶ بیشترین همبستگی را با متغیر وابسته پژوهش، یعنی گرایش به نزاع و درگیری داشته‌اند. همچنین مشخص گردید که به جز متغیر محل سکونت، همه متغیرهای مورد بررسی رابطه معنی داری با متغیر وابسته دارند.

پس از این آزمون مشخص گردید که فرضیه اول پژوهش مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد عدم اعتماد به پلیس و مراجع قضایی و همچنین بیکاری مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری بین حاشیه نشینان شهر اردبیل هست، رد می‌گردد، چرا که مهم‌ترین عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری از نظر

شهروندان طایفه گرایی، فقر و گرانی هست.

فرضیه دوم مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد بین فقر و فشارهای حاصل از آن و بروز نزاع و درگیری رابطه وجود دارد؛ با توجه به رابطه مثبت دو متغیر گرایش به نزاع و فقر تایید می‌گردد.

فرضیه سوم مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد بین محرومیت نسبی از امکانات و تسهیلات شهری و بروز نزاع و درگیری رابطه وجود دارد؛ با توجه به مثبت بودن ارتباط آن با نزاع و درگیری تایید می‌گردد.

نتیجه گیری

از پیامدهای ناگوار رشد سریع و بی‌رویه شهرهای بزرگ، افزایش آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها در آن‌هاست. اندیشمندان در شناسایی عوامل مؤثر بر بروز آسیب‌های اجتماعی دریافته‌اند که مکان، زمان و انسان، عناصر اصلی در شکل‌گیری جرم هستند. بنابراین، تفاوت در ساختار مکانی، زمانی و رفتاری، توزیع نابرابر انواع جرائم و بزهکاران را در سطح شهرها در پی دارد. در واقع برخی فضاهای شهری مانند حاشیه‌ها، با داشتن شرایط خاص خود، مستعد و تسهیل‌کننده ارتکاب گونه‌هایی از بزهکاری و از آن جمله نزاع و درگیری هستند. حاشیه‌نشینی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی با ویژگی اصلی خود، یعنی جدایی مکانی و فرهنگی از سایر ساکنان، درگیر مسائلی همچون عدم برخورداری از خدمات اولیه شهری نظیر آب، برق، گاز، تلفن، جمع‌آوری زباله و غیره، بی‌بهره‌گی از امکانات و تسهیلات بهداشتی، آموزشی، رفاهی نظیر درمانگاه، مدرسه، باشگاه، فرهنگسرا و غیره و نیز نادیده گرفته شدن و بی‌توجهی از سوی دست‌اندرکاران سیاسی و اجتماعی و سایر شهروندان جامعه را به دنبال دارد که همگی می‌توانند زمینه‌ساز بروز و یا تشدید آسیب‌های اجتماعی از سوی حاشیه‌نشینان گردند. شهر اردبیل که در طرح پژوهشی حاضر مورد بررسی قرار خواهد گرفت، با توجه به سبقت تاریخی و مذهبی خود، متأسفانه در زمینه نزاع و درگیری، در وضعیت مناسبی قرار ندارد، چنانکه طبق اعلام سازمان پزشکی قانونی کشور، در سال ۹۳، استان اردبیل در جایگاه دوم بیشترین تعداد نزاع و درگیری قرار داشته است. این مسأله با وقوع قتل، نقص عضو، زندان، خسارت مالی و بحران‌های روحی غیرقابل جبران برای هر دو طرف نزاع و خانواده‌های آن‌ها و ایجاد پیامدهایی

چون افزایش آسیب های اجتماعی، تأثیر منفی بر امنیت اجتماعی و مخدوش کردن چهره فرهنگی استان، نیازمند توجه و بررسی هست؛ بنابراین، بررسی در زمینه شناسایی و اولویت بندی عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه نشین این شهر موجب خواهد شد تا دستگاه های مربوطه به خصوص نیروی انتظامی، قبل از اینکه حاشیه نشینی در این شهر تبدیل به یک معضل غیر قابل حل گردد، بستر را برای بهبود شرایط و پیشگیری از بروز نزاع و درگیری فراهم آورد. در پژوهش حاضر، عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه نشین شهر اردبیل مورد شناسایی و اولویت بندی قرار گرفت.

در تحلیل نتایج حاصل از آزمون پیرسون نیز باید اذعان داشت که از نظر پاسخگویان، مهم ترین عوامل مؤثر بر بروز نزاع و درگیری در مناطق حاشیه نشین شهر اردبیل به ترتیب طایفه گرایی، فقر و گرانی هست. همچنین رابطه این متغیرها با متغیر وابسته پژوهش مثبت هست که نشان دهنده این است که با افزایش هر کدام از این متغیرها، گرایش به نزاع و درگیری هم افزایش پیدا می کند. این نتایج با تحقیقات محققانی همچون (باقرزادگان و میرزایی، ۱۳۹۲)، شریعتی و همکاران (۱۳۹۱)، میرفردی و همکاران (۱۳۸۹) همخوانی دارد. متغیرهای عدم اعتماد به پلیس، عدم اعتماد به دیگران و قدرت طلبی نیز در رتبه های بعدی قرار دارند و همبستگی آنها با متغیر وابسته مثبت هست که نشان از هم جهت بودن آنها با گرایش به نزاع و درگیری دارد. بین متغیرهای مستقل پژوهش متغیر دینداری همانطور که پیش بینی می گردید دارای رابطه منفی با گرایش به نزاع و درگیری هست که به معنی کاهش گرایش به نزاع با افزایش دینداری هست. بررسی های پژوهش نشان می دهد که بین نظرات مردان و زنان و مجردها و متأهل ها در گرایش به نزاع و درگیری تفاوت معنی داری وجود ندارد. این نتیجه با نتایج تحقیقات نظری (۱۳۸۷) همسو هست.

در رابطه با متغیرهای توصیفی پژوهش، پس از آزمون آنوایا، مشخص گردید که بین گویه های شغل، درآمد و سن در گرایش به نزاع و درگیری تفاوت معنی داری وجود ندارد. به عبارتی دیگر از نظر پاسخگویان درآمد کم یا زیاد تاثیری در گرایش افراد به نزاع ندارد. همچنین از نظر پاسخگویان شغل و سن افراد نیز تأثیر چندانی در گرایش به نزاع و درگیری ندارد که این نتیجه با نتایج

تحقیقات نظری (۱۳۸۶)، خیال پرستان (۱۳۸۸)، حسین زاده و همکاران (۱۳۸۹) همسویی داشته و با نتایج پژوهش‌های عدالتی منش (۱۳۸۶)، میرفردی و همکاران (۱۳۹۰)، واحدی و همکاران (۱۳۹۲) در تعارض است که نیاز به تحقیقات بیشتر را مطرح می‌سازد؛ اما در زمینه تحصیلات، از نظر پاسخگویان با افزایش تحصیلات گرایش افراد به نزاع و درگیری کمتر می‌گردد که این نیز با تحقیقات محققانی همچون (افشانی و همکاران، ۱۳۹۳)، پورافکاری (۱۳۸۳)، نظری (۱۳۸۶)، حسین زاده و همکاران (۱۳۸۹) همسو هست.

همچنین باید اشاره نمود که متغیر مدیریت شهری که گویه‌های مربوط به محرومیت نسبی نیز در آن گنجانده شده بود، از نظر پرسش‌شوندگان رابطه مثبت و همسو داشته اما میزان همبستگی آن با گرایش به نزاع و درگیری کمتر از پیش‌بینی‌ها بوده است. این تاثیرگذاری اندک روی گرایش به نزاع با تحقیقاتی همچون لهسایی زاده (۱۳۹۱) که پژوهشگر نتیجه گرفته محرومیت نسبی تأثیر بسیار زیادی بر بروز نزاع می‌گذارد همخوانی بالایی نداشته و لزوم انجام تحقیقات بیشتر را نمایان می‌سازد.

در راستای نتایج پژوهش، در پایان به راهکارهایی مناسب مناطق حاشیه نشین شهر اردبیل در زیر اشاره می‌گردد:

■ تقویت فعالیت رسانه‌ها، به خصوص صدا و سیما و افزایش و ارتقای نظام آموزشی در مسیر ارتقای آگاهی عمومی، موقعیت ارزشمندی را فراهم کرده است تا فرایند جامعه‌پذیری شکل کامل تری به خود بگیرد و خلأهای این فرایند که در جریان تغییرات شتابان اجتماعی محسوس تر و جدی تر شده است، برطرف گردد. فعالیت این دو حوزه برای گسترش آگاهی‌های عمومی، به ویژه آشنایی بیشتر با روندهای قضایی و قانونی، راهکاری برای مهار بسترهای پرخاشگری و نزاع در جامعه می‌باشد.

■ آموزش حقوق و وظایف شهروندی و ترسیم راه‌های دفاع از حقوق شخصی و اجتماعی زندگی جدید در شهرها و روستاها، متکی و مبتنی بر قوانین و هنجارهای رسمی است که حقوق و تکالیفی را برای اعضای جامعه تعیین می‌کنند. این حقوق و تکالیف که مبتنی بر برابری همه اعضای جامعه در برابر قانون و برخورداری همگان از حقوق یکسان قانونی است، چارچوب

رفتار شهروندی را تشکیل می دهند. بنابراین وقتی سخن از شهروندی می رود، تمام شهرنشینان و روستائینی که مشمول قوانین رسمی می شوند، مدنظر قرار می گیرند. بر این اساس شناخت حقوق و وظایفی که قانون برای تمامی اعضای جامعه مشخص نموده است و همچنین شناسایی راه ها و روش های دفاع از حقوق شخصی و اجتماعی باعث می شود تا شهروندان نیازی به توسل به شیوه های ناهنجار برای استیفای حقوق خود نداشته باشند. همچنین آشنایی بیشتر با مهارت های زندگی و اقتضائات زندگی جدید - به ویژه مواردی مثل آیین های رانندگی، حقوق همسایگی در جامعه شهری، ضوابط و شیوه های اداری و امثال آن - موجب آرامش بیشتر مردم و کنترل عوامل برانگیزاننده شهروندان به رفتارهای پر خاشکگرانه خواهد شد.

■ کنترل ارادل و اوباش و افرادی که در صدد نزاع و درگیری می باشند توسط مأموران پلیس و پیش بینی راهکارهای مناسب پیشگیری از این جرم.

■ اقدام همه جانبه از سوی سازمانها و مراجع مرتبط در جهت فراهم نمودن امکانات مناسب فرهنگی و اجتماعی و اشتغال زایی در نقاط مختلف شهرستان بویژه حاشیه شهر.

■ قشر فقیرنشین جامعه که در رنجی از طرد و فلاکت، دنیای خود را می گذرانند، قشری از مهاجرین بوده و به لحاظ سوابق قومی و محدودیت در تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی - اجتماعی پایینی که دارند با ساکنین سایر مناطق شهری متفاوت می باشند. فقدان خلوت و حریم خصوصی در خانواده فقیر حاشیه زده، به گونه ای است که هر محدوده ای در دسترس و کنترل همه اعضاست، شکاف زیاد در بین اعضای خانواده، رقابت و کشمکش برای دستیابی به لوازم زندگی به دلیل کمبود آن ها، احساس بی ارزشی، تحقیر و درماندگی و سرگستگی، سرگردانی و بی هویتی و ناتوانی در فروخوردن خشم و سایر احساسات و امیال آنی از ویژگی های فرهنگ فقر است که در مناطق حاشیه نشین حاکم است. لذا توجه به توسعه اجتماعی و اقتصادی مناطق حاشیه ای، توزیع عادلانه منابع و امکانات اجتماعی و اقتصادی و کاهش محرومیت نسبی و فاصله طبقاتی در نتیجه کاهش فقر، یکی از راهکارهایی است که افراد حاضر در مصاحبه ها نیز بدان اذعان داشتند و بیشتر نزاع های

رخ داده را ناشی از فقر و محرومیت و توزیع ناعادلانه امکانات توسعه‌ای در مناطق حاشیه‌ای عنوان نمودند که هر از چند گاهی نزاع‌هایی را به دنبال داشته است.

■ یکی از ویژگی‌های افراد فقیر حاشیه شهر مبارزه دائم برای زنده ماندن، بیکاری، کمی درآمد، مزد پایین، بی‌مهارتی، پس‌انداز کم و قرض گرفتن از دیگران است. در این میان کاهش فقر و بیکاری و استقرار امنیت اجتماعی در مناطق حاشیه شهر اردبیل با پیگیری دولت مرفه میسر می‌شود. ناکارآمدی سیاست‌های تأمین اجتماعی و سیاست‌های حمایتی و عدم توجه به مسئولیت دولت در حوزه رفاهی و پیگیری ممتد سیاست عدالت اجتماعی، رشد سیاست‌های حمایتی، افزایش کمک‌های دولتی و ... موجب رشد فقر و تضعیف بنیادهای امنیت اجتماعی در مناطق حاشیه‌ای شده است. لذا در اینجا باید قانون‌گذار نظارتی کامل بر سیاست‌ها و قانون‌های رفاهی به ویژه در مناطق حاشیه شهر اردبیل داشته باشد و آن‌ها را در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی استانی برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی کند.

- افشانی، علیرضا؛ نوایی، سعید (۱۳۹۳)، بررسی پدیده نزاع در بین شهروندان ساکن شهر یزد، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال چهارم، صص ۷۹-۹۴.
- باقرزادگان، امیر؛ میرزایی، محمد (۱۳۹۲)، بررسی عوامل تحقق نزاع فردی و دسته‌جمعی با تکیه بر نقش حاشیه‌نشینی، کارآگاه، سال هفتم، ۱۹۰-۱۶۳.
- پورافکاری، نصراله (۱۳۸۳)، نزاع‌های جمعی محلی، مجموعه مقالات اولین همایش ملی طرح مسائل جامعه‌شناسی ایران، تهران، دانشگاه علامه طباطبایی، صص ۳۷۳-۳۸۶.
- حسین زاده، علی؛ عنبری، علی (۱۳۸۹)، بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر میزان گرایش به نزاع دسته‌جمعی در شهر اهواز، فصلنامه دانش انتظامی، سال سیزدهم، صص ۱۹۱-۲۲۵.
- خیال پرستان، یعقوب (۱۳۸۸)، بررسی عوامل مؤثر بر نزاع و درگیری‌های محلی در میان روستانشینان شهرستان دنا پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی دهقان.
- ربانی، رسول؛ عباس زاده، محمد و نظری، جواد (۱۳۸۵) بررسی عوام اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر گرایش به نزاع جمعی مطالعه موردی شهرستان‌های انتظام اجتماعی، سال اول، صص ۱۰۳-۱۲۶.
- شریعتی، مسعود؛ مهاجری، محمد کاظم؛ ملکی، ابوالفضل (۱۳۹۱)، بررسی عوام مؤثر بر تمایلات بالقوه به نزاع‌های دسته‌جمعی در شهرستان خدابنده، صص ۹۵-۱۱۸.
- شکویی، حسین (۱۳۷۳) دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت.
- فرید، یدا... (۱۳۶۸)، جغرافیا و شهرشناسی، انتشارات دانشگاه تبریز.
- قادری مطلق، قرنی (۱۳۸۷)، علل شکل‌گیری اسکان غیررسمی در شهر مهاباد؛ مطالعه موردی کانی صوفیه رشید، دانشگاه تهران، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۶)، حقوق جزای اختصاصی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لطفی، حیدر؛ میرزایی، مینو (۱۳۸۹)، بحران حاشیه‌نشینی و سکونت‌گاه‌های

- غیررسمی در مدیریت کلان شهرها و رهیافت های جهانی، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره دوم.
- لهسایی زاده، علی (۱۳۹۱)، نقش محرومیت نسبی در افزایش خشونت های شهری مناطق حاشیه نشین مورد مطالعه: شهر کرمانشاه، مطالعات شهری، سال دوم، صص ۶۴-۲۱.
 - مساواتی آذر، مجید، (۱۳۷۲)، دیدگاه های جامعه شناسی درباره تغییرات اجتماعی، تهران: سازمان چاپ هادی.
 - می یر، پیتز (۱۳۸۸)، جامعه شناسی جنگ و ارتش. ترجمه محمد صادق مهدوی و علیرضا ازغندی. تهران: قومس. چاپ اول.
 - میرفردی، اصغر و صادق نیا، آسیه (۱۳۹۱)، گونه شناسی نزاع های دسته جمعی در شهرستان بویر احمد، فصلنامه پژوهش های انتظام اجتماعی، سال چهارم، صص ۴۱-۷۳.
 - میلر، دلبرت (۱۳۸۰)، راهنمای سنجش و تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نائبی، نشر نی.
 - نبوی، عبدالحسین و همکاران (۱۳۸۵). بررسی علل رشد حاشیه نشینی در شهر اهواز، فصلنامه توسعه انسانی، دوره اول، ش ۲، زمستان، صص ۲۹-۵.
 - نظری، جواد (۱۳۸۶)، تبیین جامعه شناختی میزان گرایش به نزاع دسته جمعی در استان ایلام، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان.
 - نقدی، اسداله؛ صادقی، رسول (۱۳۸۵). حاشیه نشینی چالشی فراروی توسعه پایدار شهری (با تأکید بر شهر همدان)، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم، شماره ۲۰.
 - واحدی، ناصر؛ بهسانی، رضا و حسن زاده، مرتضی (۱۳۹۲)، بررسی عوامل مؤثر بر نزاع و درگیری فردی از دیدگاه شهروندان در سال ۱۳۹۲، مطالعه موردی شهر خوی، فصلنامه دانش انتظامی، سال ششم، صص ۴۷-۷۴.
 - Antaramian, Susan P. Huebner, Scott E. Valois Robert, F. (2008) «Adolescent Life Satisfaction», Applied Psychology: an International Review, vol. 57, p 126-112.
 - Coit, K. 1994, Self – Help Housing for The Poor, A Cross,

- Cultural Study, Cities, No 11.
- Goldstein, A.P., B. Glick, W. Carthan et al. (1994). The Prosocial Gang: Implementing Aggression Replacement Training. Sage. Thousand Oaks, CA.p.13
 - Ivan L. (2008) Situating alcohol use and delinquency within developmental and societal context: The case of Korean youth. "Journal of Adolescence, In Press.
 - Jargowsky, Paul A., 2009. Cause or Consequence? Suburbanization and Crime in U.S. Metropolitan Areas, Crime & Delinquency, 50-28 ,(1)55
 - Kouser, L. (2012) Social injury, revisited: Towards a feminist theory of social justice. International Journal of Sociology and Law, 438-423 , 15
 - Leen N. G. (1999) Crime and the design of new – build housing and country Planning, Vol62
 - Ortega, Alvareza R., MacGregot-Fors I. «Disting-off the file: A review of knowledge on urban ornithology in Latin America», Journal of landscape and Urban Planning(10-1(2011
 - Rabani, R.; Arizi, F; Varesi, H. & Hoseini, M., 1385, An Investigation of The Influencing Factors Suburban Settlement and Its Social Consequences in The City of Ahwaz, Geography and Development, 4th Year, Vol, 7, Spring and Summer 1385, Pp. 114-89.
 - Rajers K. L. (2000) Taking Sustainable Cities Seriously: Economic Development, The Environment, and Quality of Life in American Cities. America: MITV press.
 - Taylor S. (2006) Metropolitan Structure and Criminal Violence, Sociological Quarterly, 26–15 ,27.

- Wilson, A. G., (2010). The general urban model: Retrospect and prospect. Papers Regional Science Association, 42-27.
- Wrangham, Richard W. & Wilson, Michael L. (2004). Collective Violence Annals New York Academy Of Sciences. 256–233.

